

Myöhäiskeskiajan Turku

Kirjoittanut Vilho Niitemaa

Aikakauden yleinen luonne

Jotta voisimme paremmin ymmärtää Turun ja sen linnan vaiheita myöhäiskeskiajalla, on meidän aluksi — ikään kuin taustan saamiseksi — käsiteltävä tämän aikakauden yleistä luonnetta. Keskiajan loppu oli monessakin mielessä murroskautta. Valtiollisella alalla oli Pohjolassa vastikään — 1300-luvun lopulla — ylikansallinen skandinaavisen unionin aate murtautunut läpi, ja kuningatar Margaretan oli onnistunut yhdistää koko Pohjola yhdeksi suurvaltakunnaksi. Mutta sitä vastaan nousivat kansalliset aatteet, ja näiden välinen taistelu löi leimansa koko Pohjolan valtiolliseen elämään myöhäiskeskiajalla. Uskonnollisella alalla roomalaiskatolinen kirkko oli keskiajan kuluessa saanut siinä määrin ihmisten katsomuksia, ajatuksia ja toimintoja hallitsevan merkityksen, että sen valta-asema oli koko Euroopassa järkkymätön. Tosin uusi elämänmuoto, uudet asenteet ja käsitykset olivat senkin piirissä tunkeutumassa esiin, vaikkakaan ne eivät vielä sanottavastikaan ulottaneet vaikutustaan Pohjolaan asti. Kun ne sitten ajanjakson lopussa murtautuivat uskonpuhdistuksen muodossa tänne asti, merkitsi se koko Pohjois-Euroopan irtautumista kansallisina luterilaisina kirkkoina katolisesta kirkosta. Talouselämän piirissä oli niin ikään kansainvälinen kauppajärjestö, saksalainen Hansa, saavuttanut suorastaan monopolisen aseman koko Pohjolan ulkomaankaupassa ja sitä tietä myös sen talouselämässä. Se oli kuitenkin hiljalleen väistymässä asemistaan, kun kotimainen porvaristo kussakin valtiossa pyrki ottamaan talouselämän omiin käsiinsä.

Minkälaista osaa Turku näytteli tässä historiallisessa kehitysvaiheessa, joka siis käsittää keskiajan viimeisen vuosisadan ja jolle

väistyvän vanhan ylikansallisen ja esiin nousevan uuden kansallisen aineksen vastakohtaisuus lyö leimansa? Vastausta tähän kysymykseen on etsittävä Turun valtiollisen, kirkollisen ja taloudellisen elämän tarkastelusta myöhäiskeskiajalla.

Turun linna valtiollisen ja sotilaallisen toiminnan tukikohtana

Valtiollisessa suhteessa Turun päämerkitys on luettavissa Turun linnan vaiheista. Rakennushistoriallisesti edustaa myöhäiskeskiaika tämän silloin saarella sijainneen ja kaivantojen ympäröimän linnan historiassa suhteellisen hiljaista kautta. Linna oli vastikään, 1300-luvun lopulla, läpikäynyt huomattavan vilkkaan rakennuskauden, minkä vuoksi sen katsottiin hyvin täyttävän ajan puolustusteknilliset tarpeet. Siihen kuului tällöin pääosa nykyisestä ns. »Vanhasta linnasta» (siis nykyisin uusitusta osasta) lukuun ottamatta sen neljättä kerrosta ja porrasrakennelmia. Myös 1400-luvulla, erityisesti Sten Sture vanhemman aikana, tiedetään »Vanhassa linnassakin» tehdyn korjauksia, parannuksia ja laajennuksia. Niinpä pohjoissii-ven Sture-kirkko valmistui tänä aikana. Sitä vastoin linnan edusta oli nykyistä paljon vaatimattomampi, sillä se rakennettiin pääpiirtein nykyisen asuunsa samoin kuin vanha osa korotettiin vasta 1500-luvun loppupuoliskolla, linnan historian loistokaudella. Myöhäiskeskiajalla linnan edustalla oli muurin ja parin kolmen tornin ympäröimä esipiha monine erilaisine talousrakennuksineen.

Turun linnan merkitys oli linnan aseman vuoksi Itämeren — Suomenlahden — Pohjanlahden yhtymäkohdassa jo 1300-luvun loppupuoliskolla alkanut kasvaa. Tähän myötävaikutti osaltaan se seikka, että valtakunnassa yleisesti siirryttiin kiinteiden suurlinnojen varaan perustuvaan linnahallinto- ja -puolustusjärjestelmään. Ennen kaikkea tämä johtui kuitenkin siitä strategisesta merkityksestä, mikä Turun linnalla tällöin oli etelästä päin kasvavaa painetta torjuttaessa. Sen huipentumana oli Ruotsin kuninkaaksi valitun saksalaisen Albrekt Mecklenburgilaisen toimeenpanema ja kahdeksan kuukautta kestänyt linnan piiritys vuonna 1365. Myöhemminkin säilyi linna aktiivisen, etelään päin suuntautuvan politiikan

Yksi Sten Sture vanhemman vallan vankimmista sotilaallisista ja taloudellisista tukikohdista 1400-luvun lopulla oli Turun linna. Se oli myös monessa suhteessa hänen erikoisen huolenpitonsa kohteena, ei yksin niin, että hän oleskeli siellä pitkiäkin aikoja, vaan myös siten, että hänen aikanaan linnassa tehtiin lisärakennelmia, joista mainittavin on nk. Sture-kirkko, balttilaiseen tyyliin holvattu sali. Hänen herruuskautensa jäännöksiä on oheinen, linnan sisäpihan seinään muurattu Sture-suvun vaakuna.

— Valok. P.-O. Welin.

tukikohtana. Siinä mielessä se Eerik Pommerilaisen vendiläissodissa 1420-luvulla vaikutti hillitsevästi sotatoimien laajenemiseen Suomenlahden alueelle. Samoin se oli 1480-luvulla Sten Sturen aktiivisen Baltian politiikan tärkeimpänä tukikohtana, josta käsin valtionhoitaja henkilökohtaisesti johti sotatoimia ja politiikkaa Baltiassa.

Ennen kaikkea kuitenkin Turun linnalla oli keskeinen asema myöhäiskeskiajan kirjavissa ja vaihtelevissa unionitaisteluissa. Tämä johtui siitä, että pääkamppailut käytiin unioniaatetta ajavan Tanskan ja kansallista itsenäisyyttä tavoittelevan Ruotsin välillä. Ratkaisu riippui tällöin tavallisimmin siitä, kumman käsissä ja kannalla vahvasti varustettu Tukholma oli. Tukholmaan nähden juuri Turun linna oli ikään kuin avainasemassa, koska se oli valtakunnan pääkaupunkia lähellä oleva tukikohta sillä jokseenkin suoraviivaisella linnalinjalla, joka Örebrosta alkaen kulki Tukholman, Kastelholman, Turun, Raaseporin ja Porvoon kautta Viipuriin ja joka muodosti Ruotsi-Suomen valtakunnan puolustuksellisen selkärangan. Samalla se tietysti oli lounainen portti itse Suomen herruuteen.

Turun linnan sotilaallisen tärkeyden oivalsivat aikalaiset erittäin hyvin juuri unionitaistelujen monivaiheisissa käännteissä. Tämä käy havainnollisesti ilmi poliittisten suunnanmuutosten yhteydessä. Tällöin oli valtaan nousseen ensimmäisiä tehtäviä kiirehtiä varmistamaan Turun linnan herruus itselleen. Näin tapahtui jo unionivallan alkaessa. Niinpä kohta sen jälkeen, kun kuningas Albrekt Mecklenburgilaiselle uskollisena pysytellyt Tukholma oli loppukesällä 1398 luovutettu unionikuningatar Margaretalle, kiirehti kuningatar saamaan käsiinsä Suomen puolelta ensin Turun linnan ja kohta sen jälkeen maan kaikki muutkin linnat. Nuori unionikuningas Eerik Pommerilainen itse kävi pariinkin otteeseen Suomessa ennen kuin hänestä yksin tuli hallitsija. Todennäköisesti hän oli molemmilla kerroilla myös Turussa, jossa hänen päätehtävänsä oli paitsi tutustua oloihin paikan päällä varmistua Suomen aatelin uskollisuudesta. Turun linnan herruuden varmistamiseen viittaa vielä sekin, että unionihallitsija vaihteli aluksi hyvin tiheään linnanpäälliköitä, kunnes vuodesta 1411 alkaen aina Eerikin oman vallan järkkymiseen saakka vuonna 1435 tässä tehtävässä oli hänen läheinen luottamusmiehensä Klaus Lydekenpoika Djäkn. Kun sitten Eerik Pommerilainen vuorostaan syrjäytettiin ja tätä tapahtumaa seuranneiden 35 vuoden aikana oli milloin yhteinen unionikuningas, milloin taas kullakin Pohjolan valtakunnalla oma hallitsijansa, asetettiin Turun linnanherraksi kulloinkin vallassa olevalle suunnalle uskollinen mies.

Yhtenä Turun taloudellisen omavaraistumisen ilmauksena ovat siellä lyödyt metallirahat. Keskiajalla hallitsijat saattoivat myöntää rahanlyöntioikeuksia tärkeimmille kaupungeille. Kun kaikki Pohjolan valtiot olivat yhdistetyt yhdeksi suurvaltakunnaksi, Pohjolan unioniksi, sai Turkukin viimeistään Eriik Pommerilaiselta tällaiset oikeudet. Turun aurtuat, joita oheinen kuva esittää eri ajoilta, olivat käypää rahaa sekä omassa maassa että laajemmaltikin Hansa-maailmassa. — Turun Historiallinen Museo. Valok. P.-O. Welin.

Näissä vaiheissa entisellä valtionhoitajalla ja myöhemmin kolmasti Ruotsin valtaistuimelle nousseella Kaarle Knuutinpoika Bon-della oli parin kolmen vuoden ajan Turun linnalääni läänityksenä. Hän saapui tänne vappuna 1440 ja, kuten eräs kronikka kertoo, jo kolmantena päivänä hän sai linnan riidatta ja miekan iskutta haltuunsa. Linnan vahvojen muurien suojassa, missä jo hänen isänsä ja vieläpä isoisänsäkin olivat unionin alkuvuosina hallinneet ja missä arvellaan hänen itsensäkin nähneen ensi kerran päi-

vänvalon, vietettiin nyt, varsinkin talvella 1441—42, loistavaa ruhtinaallista elämää. Ruotsin mahtavimpana ylimyksenä Kaarle Knuutinpoika, jonka elämänkaari juuri tällöin oli nousemassa kohti kuninkuutta, osallistui innolla politiikkaan ja valmistautui samalla aseellisesti ottamaan eräältä toiselta ruotsalaiselta ylimykseltä Viipurin linnan haltuunsa. Näin myös tapahtui, ja Kaarle jätti sillä erää Turun.

Uuden unohtumattoman kuningasvierailun Turun linna koki pari vuosikymmentä myöhemmin, kun unionikuningas Kristian Oldenburgilainen heinäkuussa 1463 saapui Turkuun. Kesken iloisten juhlien hänen oli kuitenkin kiireesti palattava Tukholmaan, sillä Ruotsissa oli tällä välin puhjennut kapina häntä vastaan. Se johtikin Kristianin syrjäyttämiseen ja Kaarle Knuutinpojan toistamiseen Ruotsin valtaistuimelle. Mutta Kaarlekaan ei ennättänyt olla kuin muutaman kuukauden kuninkaana, kun hän jo toukuussa 1465 lyötynä miehenä palasi Turkuun. Täällä hän asui Pyhän Olavin luostarissa Samppalinnanmäen juurella aina siihen asti, kun sai hänelle luvatus Raaseporin linnan haltuunsa. Kohtalotar nosti hänet parin vuoden kuluttua vielä kolmannen kerran Ruotsin valtaistuimelle. Sen jälkeen hän toukokuussa 1468 purjehti uudelleen Turkuun, tällä kertaa ottamaan asevoimin linnan haltuunsa. Linna antautui ilmeisesti sovinnolla, sillä entinen linnan-herra Eerik Akselinpoika Tott jatkoi edelleenkin päällikkyyttään, nyt Kaarlen alaisena.

Kun ruotsalaiskansallisen liikkeen johtaja Sten Sture vanhempi vuonna 1470 valittiin Kaarlen kuoltua valtionhoitajaksi, hankki hän itselleen myös Turun linnan herruuden. Sitä hän piti hallussaan lyhyitä poikkeusaikoja lukuun ottamatta miltei koko 33-vuotisen hallitus kautensa. Hän kävi Suomessa ja samalla myös Turussa useammin kuin kukaan muu Ruotsi-Suomen yhteinen hallitsija eli kaikkiaan 14 kertaa. Toisinaan hän oleskeli täällä — tukikohtanaan juuri Turun linna — pitkiäkin aikoja. Esimerkiksi vuosina 1484—85 hän oli yhtäjaksoisesti kahdeksan kuukautta, uudelleen syyskuusta 1490 tammikuuhun 1491 sekä jouduttuaan eroamaan valtionhoitajan tehtävistä syksystä 1498 heinäkuuhun 1499.

Sten Sture piti myös huolen siitä, että tärkeä Turun linna hänen

poissaolajensakin aikana oli luotettavien alaisten käsissä. Niinpä hän yleensä käytti alavouteina alempiarvoisia asemiehiä ja kirjureita. Kerran hän kuitenkin teki poikkeuksen valitsemalla alussa vuotta 1491 voudiksi Jaakkima Flemingin, joka kuului ylhäiseen, Suomeen kotiutuneeseen sukuun. Kun tämä eräissä kysymyksissä asettui toiselle kannalle kuin Sten Sture, valtionhoitaja kiiruhti heinäkuussa itse henkilökohtaisesti Turkuun, erotti heti Flemingin virastaan, määräsi tälle kohtuuttoman ankarat rangaistukset, asetti hänen tilalleen voudiksi kirjurinsa Mauno Laurinpojan ja palasi sitten vain pari päivää täällä viivyttyään taas kiireesti takaisin pääkaupunkiin.

Turun linnan herruuden luovutuksesta ja vastaanotosta hallitsijanvaihdoksen yhteydessä on meille säilynyt eräs silminnäkijän kertomus heinäkuulta 1504. Valtionhoitajaksi uudelleen valittu Sten Sture oli vielä kerran, nyt piirityksen jälkeen vuonna 1502, saanut linnan haltuunsa, mutta tällä erää se ei ennättänyt olla hänellä kauaakaan, sillä hän kuoli jo joulun alla 1503. Valta-asemansa Ruotsin puolella varmistettuaan uusi valtionhoitaja Svante Sture purjehti kohta Suomeen. Matkan varrella hän otti ensin Kastelholman linnan Ahvenanmaalla haltuunsa ja saapui lauantaina 20. 7. 1504 Turkuun. Kuvaus Turun linnan haltuunoton osalta alkaa näin:

»Lauantaina ennen Pyhän Maria Magdalenan päivää (=20. 7.) tuli herrani (= Svante Sture) Turun linnan edustalle (siis paikalle, joka oli ulkopuolella kaupungin), ja pian tuli ulos (linnasta) hänen luokseen mestari Paavali (Scheel), arkkidiakoni ja Olavi Antinpoika, pormestari Turusta, jotka yhdessä Didrik Hannunpojan kanssa vastasivat linnasta. He ottivat herrani ystävällisesti vastaan ja puhuivat rouva Ingeborgin (Aakentytär Tott, Sten Sture vanhemman leski, joka piti miesvainajansa jälkeen linnaa tosiasiallisesti hallussaan) puolesta, kuten asiaan kuului, ja tunnustivat vastaavansa linnasta herra Stenin kuoleman jälkeen siksi kunnes he kaikki neljä luovuttaisivat linnanvastuun Ruotsille eikä kenellekään muulle, niin kuin he myös tekivät. Sinä aamuna, joka oli sunnuntaina ennen Magdalenan päivää (= 21. 7.) herrani otti haltuunsa Turun linnan pyhän kolminaisuuden nimissä ja totesi kai-

ken olevan hyvässä kunnossa.» Näin tapahtui siis linnan osalta.

Kirkon osuudesta on kuvaus seuraavanlainen: »*Seuraavana keskiviikkona (= 24. 7.), joka oli pyhän Jaakon päivän aatto, tuli herrani Turun kaupunkiin ja oli kunnianarvoisan isän, piispa Laurin (Turun piispa Lauri Suurpää), herra Henrik Bitzin (Pohjois-Suomen laamanni), Klaus Henrikinpojan (Horn-sukua, Etelä-Suomen laamanni) ja tuomiokapitulin kanssa neuvotteluissa tuomiokirkossa ja he kaikki vannoiivat hänelle uskollisuutta, alistumista, kuuliaisuutta ja palvelusalttiutta valtakunnan hyväksi, jolloin läsnä olivat herra Sten Turenpoika (Bielke, valtaneuvos), herra Krister Pentinpoika (Oxenstierna, valtaneuvos) ja herra Trotte Maununpoika (af Eka-sukua, valtaneuvos), Tönne Eerikinpoika (Tott-sukua, Raaseporin linnanherra).*»

Tämän jälkeen valtionhoitajalla oli selviteltävänä rouva Ingeborgia koskevia asioita, hän otti vastaan Novgorodiin jo aikaisemmin lähettämänsä rauhanneuvottelijat ja pohti kysymyksiä, jotka koskivat suhteita Tallinnaan, siis valtakunnan kannalta keskeisiä ulkopoliittisia ongelmia. Sitten kuvaus jatkuu kaupungin osuuteen siirtyen: »*Pyhän Olavin päivänä (maanantaina, 29. 7.) kutsui herrani Turun porvariston kokoukseen, ja siellä kansa yksimielisesti osoitti hänelle kunnioitustaan, samoin maan kaikki vapaasyntyiset miehet (nämä oli piispa Lauri Suurpää aikaisemmin kutsunut koolle Turkuun) lupautuivat häntä palvelemaan lukuun ottamatta Maunu Frilleä, joka ilmoitti syyksi sen, että hän oli sitoutunut Eerik Turenpojan (Bielke-sukua, Viipurin linnan käskynhaltija) palvelukseen, ja Pentti Niilonpoikaa; hän hoiti tilejä ja oli rouva Ingeborgin palvelija.*»

Muista lähteistä selviää, että valtionhoitaja sen jälkeen otti uskollisuudenvalan myös Kokemäenkartanon voudilta, Ulvilan edustajilta ja Satakunnan talonpojilta, piti oikeuden istunnon Turun raatihuoneella ja maa-oikeuden istunnon Turun linnan edustalla, vahvasti Ulvilan ja Rauman kaupunkien erivapaudet sekä hoiti monia muita ulko- ja sisäpoliittisia tehtäviä. Hän viipyi Turussa elokuun puoliväliin saakka, sillä 18. 8. hänet tavataan Karjaan papilasta matkallaan itään päin.

Samantapainen näytelmä toistui kahdeksan vuotta myöhemmin,

Fleming-, Frese-, Oxhorn- ja Tavast-suvun vaakunat. Kolme viimeksi mainittua on löytynyt Piispankadun päästä läheltä tuomiokirkkoa, ja myös neljäs, Fleming-suvun vaakuna, lienee peräisin samasta paikasta. Luultavasti sali, jonka seinään nämä ovat olleet muuratut, on kuulunut aatelismiesten »Kolmen kuninkaan killalle». — Turun Historiallinen Museo. Valok. G. Welin.

kun seuraava valtionhoitaja, Sten Sture nuorempi, oli Turussa ottamassa vastaan Läntisen Suomen mahtien uskollisuuden vakuutuksia. Tässä mielessä Turku eräänlaisena Itämaan eli Suomen epävirallisena pääkaupunkina oli avainasemassa pidettäessä yllä suhteita valtakunnan keskukseen.

Turku hallintokeskuksena

Turku oli myös Varsinais-Suomen eli Turun linnaläänin hallintokeskus. Niinpä Turun linnanherra kootutti virkamiehillään linnalääninsä verot, jotka säilyneiden tilikirjakatkelmien mukaan olivat vuosittain lähes yhtä suuret kuin koko muun Suomen verot yhteensä: kun Turun linnaläänistä vuosittain keskiajan lopulla maksettiin valtionhoitajalle veroina 5 000 mk, kertyi muista läänneistä yhteensä n. 7 500 mk (rahan arvoissa on otettava huomioon, että esim. lehmän hinta oli silloin 2 mk, mikä vastaa noin 1 000 nykymarkkaa).

Turku oli niin ikään koko Suomen oikeudellisen elämän keskus. Aiuksi, kun maa oli yhtenä laamannikuntana, laamanni asui siellä. Kun tämä laamannikunta vuonna 1435 jaettiin kahtia, Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen laamannikuntiin, tapahtui se siten, että

Aurajoki tuli olemaan niiden rajana. Tällöin kummankin keskus voitiin edelleenkin pitää Turussa. Tänne perustettiin todennäköisesti vuonna 1407, jolloin Eerik Pommerilainen toisen kerran kävi Suomessa, vuosittain kokoontuva, maan korkeinta tuomiovaltaa käyttävä tuomioistuin, Turun maoioikeus. Siitä kehittyi varsin pian eräänlainen unionivallan korkein edustaja Suomessa. Sen jäsenistöön kuuluivat maan korkeimmat viranomaiset: Turun piispa ja tuomiokapituli, molemmat laamannit ja kihlakuntien tuomarit sekä kaikki Suomen linnaläänien voudit. Sen istunnot Turussa olivat milloin linnassa tai tuomiokirkossa, milloin raatihuoneella tai Turun koulutalossa tai joskus jopa yksityisissä asunnoissakin.

Turku maan henkisenä keskuksena

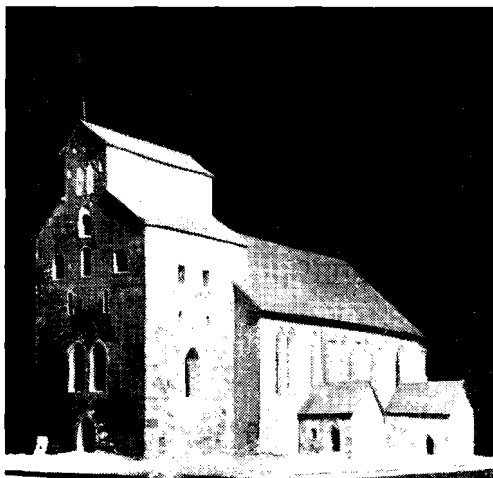
Jos Turun linnalla oli ensi sijaisesti valtakunnallinen merkitys, niin sitä vastoin Turun kirkolla oli — katolisen kirkon kansainvälisestä luonteesta huolimatta — ennen kaikkea kansallinen merkitys. Tämä johtui useastakin seikasta. Turun hiippakunta sulki piiriinsä koko keskiaikaisen historiallisen Suomen, siis kaikki Suomen maakunnat pohjoisessa aina Kaakamajolle saakka, joka 1300-luvun lopulla oli vahvistettu Turun hiippakunnan ja Uppsalan arkkihiippakunnan väliseksi rajaksi. Näin ollen kaikki kirkolliset järjestelyt voitiin toteuttaa yhtenäisesti koko Suomen alueella, ja Turun hiippakunta saattoi esiintyä yhtenäisenä ulospäin toimivana tekijänä. Turun piispalla ja hänen hallintokeskuksellaan tuli siten olemaan oma osuutensa valtakunnan politiikkaan. Näin tapahtui varsinkin keskiajan lopulla, jolloin Moskovan suuriruhtinaskunnan räjähdysmäisen kasvun johdosta idänskysymykset nousivat etualalle. Tällöin juuri Turun piispalla useasti oli ratkaiseva osuus määriteltäessä koko valtakunnan asennetta näihin suurkysymyksiin. Näin Suomea jatkuvasti pidettiin omana Finland-nimisenä alueellisena kokonaisuutena, josta vielä myöhäiskeskiajallakin toisinaan käytettiin 1300-luvulla vakiintunutta nimeä Itämaa, Österlandia.

Hiippakunta, jonka hallinto siis keskittyi sen pääkaupunkiin, Turkuun, oli myös sikäli suomalaisen katsomustavan edustaja kes-

Turun tuomiokapitulin keskiaikainen sinetti. Turun tuomiokirkon suoje-
 luspühänä oli Pyhän Henrikin ohella Neitsyt Maria, ja siksi sinettiin
 sisältyy myös häntä ja Jeesus-lasta esittävä kuva. Oikealla piispa käyri-
 nauvoineen ja alhaalla kapitulin kuusi jäsentä on kuvattu polvistumassa
 istuvan Neitsyt Marian edessä. Lilja-aihe esiintyy sinetin yläreunassa ja
 suojeleuspühän valtikassa. Sinetillä kokonaisuudessaan on voimakas
 goottilainen leima, joka myöhäiskeskiajan hallitsevana eurooppalaisena
 taidesuuntana liittää Turunkin kiinteästi länsimaiden yhteyteen.
 — Reinhold Hausen, *Finlands medeltidssigill*.

kiajalla, että sen kaikki myöhäiskeskiaikaiset esimiehet, piispat,
 olivat Suomessa — ja todennäköisesti vain yhtä poikkeusta lukuun
 ottamatta nimenomaan Varsinais-Suomessa — syntyneitä: piispa
 Bero II Balk († 1412) oli syntynyt Vehmaalla, kuuluisan Maunu II
 Tavastin (piispana 1412—50) kotipaikka oli Mynämäen Alasjoella,
 hänen sukulaisensa ja seuraajansa, korkeastioppinut entinen Parii-
 sin yliopiston rehtori Olavi Maununpoika (1450—60) oli sekä äitin-
 sä että todennäköisesti myös isänsä puolelta lähtöisin Piikkiön
 Rungosta, sotaisa kirkkoruhtinas Konrad Bitz (1460—89) Etelä-Suo-
 men laamannin poikana oli hänkin Varsinais-Suomesta, keisarilli-
 sen pfalz-kreivin arvon saavuttanut piispa Maunu Särkilahti (1489
 —1500) oli Taivassalosta kotoisin, häntä seurasi Turun pormestarin

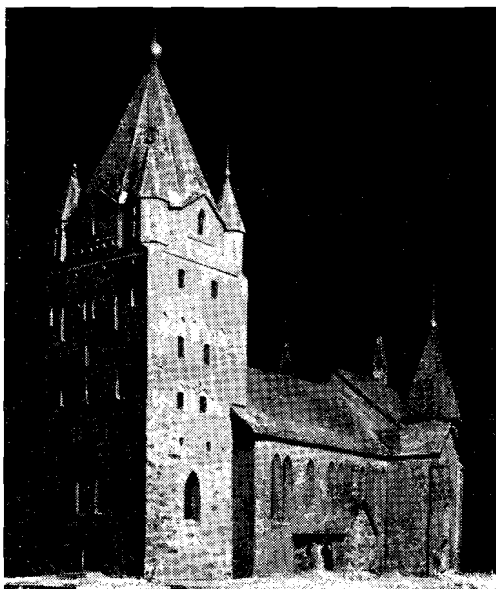

Turun tuomiokirkko 1300-luvun alussa. Vrt. s. 23. Juhani Rinteen tekemä pienoismalli.
— Valok. P.-O. Welin.

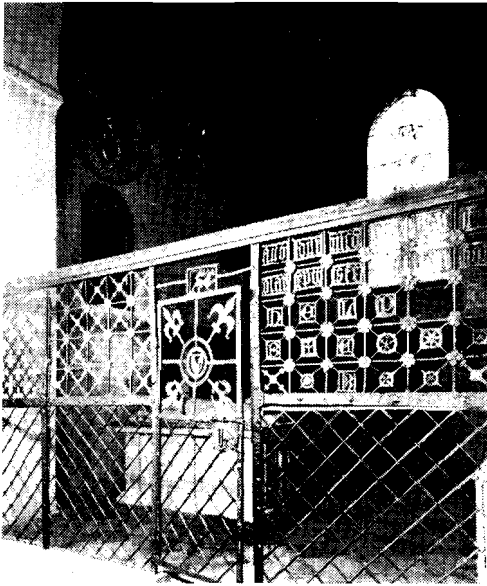
poika Lauri Suurpää (1500–1506) ja tätä vuorostaan Paraisilla syntynyt Johannes Olavinpoika (1506–10). Vain Suomen viimeinen katolinen piispa Arvid Kurki (1510–22) lienee nähnyt päivänvalon Vesilahden Laukossa. Vieläpä ainoa suomalaissyntyinen Uppsalan arkkipiispa Henricus Caroli (1383–1408) oli syntynyt Varsinais-Suomessa, Liedossa. Myös piispa Maunu Tavast ylti lähelle tätä arkkipiispanistuinta, sillä hänet oli Uppsalan tuomiokapituli vuonna 1421 asettanut ensimmäiselle sijalle arkkipiispan virkaan. Nimitetyksi tuli kuitenkin kolmannella sijalla ollut Vadstenan luostari-veli Johannes.

Keskiaikaisen Turun hiippakunnan sydän oli tuomiokirkko. Se oli 1300- ja 1400-lukujen taitteessa kärsinyt erittäin pahoja vaurioita, mm. vitaliveljet olivat sen ryöstäneet, ja tulipalo oli sille aiheuttanut suuria hävityksiä. Eräässä paaville vuonna 1418 osoitetussa kirjeessä sen ilmoitettiin olevan raunioituneessa tilassa. Piispa Maunu Tavast ryhtyi kuitenkin sitä tarmokkaasti kohentamaan. Hän hankki paavilta tuomiokirkon hyväksi lukuisia anekirjeitä, ioiden avulla korjaustyöt saatiin rahoitetuiksi, ja hän järjesti kirkon sivuilla olevien entisten kuorien ja alttarien omistussuhteet, oikeudet ja palvontatavat uudelle pohjalle. Hänen aikanaan näyttää

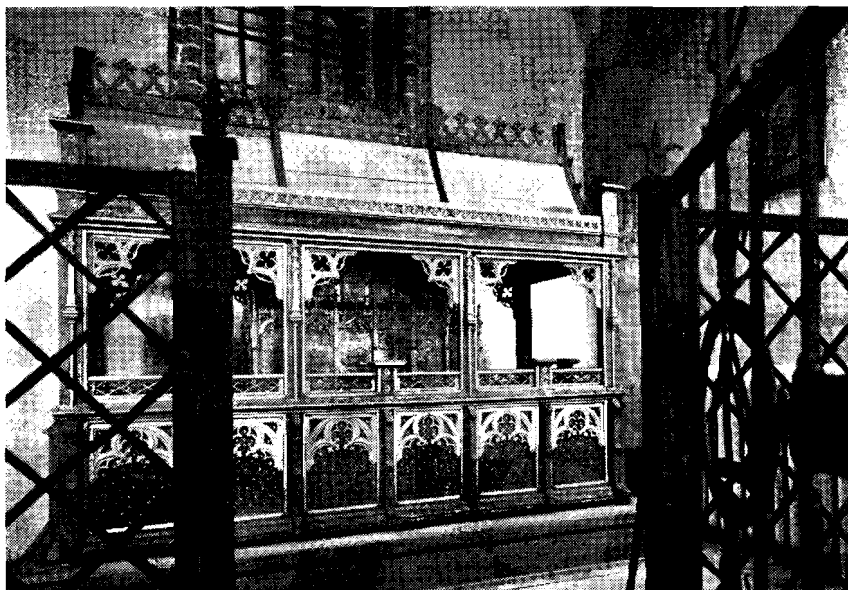
Turun tuomiokirkko piispa
Hemmingin (1338—66)
uudistamassa asussa. Juhani
Rinteen tekemä pienoismalli.
— Valok. P.-O. Welin.

tuomiokirkkoon syntyneen kaikkiaan kahdeksan uutta alttaripre-
bendaa, joista suurin oli sukusäätiöksi perustettu Pyhän Ruumiin
kuori (eli nykyinen Tavastin kuori). Samaan aikaan sakaristo laa-
jennettiin kolminkertaiseksi. Sittemmin Konrad Bitzin aikana ra-
kennettiin Kaikkien Pyhien kappeli pääalttarin taakse tuomiokir-
kon päättyyn. Levottomien aikojen takia Bitz ympäröi koko tuomio-
kirkon ja sen juurella olevan Unikankareen hautausmaan vahval-
la, portein ja tornein varustetulla muurilla. Myös kirkon sisäistä
loistoa lisättiin monilla kallisarvoisilla esineillä ja taideteoksilla.
Niinpä Maunu Tavast lahjoitti sinne Jerusalemiin tekemältään
pyhiinvaellusmatkalta tuliaisina Venetsiassa ostamiaan hopeako-
ruja. Tuomiokirkon arvokkaimpiin keskiaikaisiin aarteisiin kuuluu
piispa Hemmingin pyhimysarkku (nyk. Gezelius-kappelissa). Se
valmistettiin Turussa piispa Hemmingin kesällä 1514 tapahtunutta
autuuttamisjuhlaa varten. Aivan keskiajan lopulla ryhdyttiin itse
kirkon kattoa tekemään kuparista, jota tuotettiin tähän tarkoituk-
seen aina Lyypekistä asti. Näin tuomiokirkko saavutti sen ulkonai-

Vuosina 1424—25 piispa Maunu II Tavast teki pyhiinvaellusmatkan Palestiinaan Pyhälle Haudalle. Ilmeisesti tältä matkalta palattuaan ja kiitokseksi sen onnistumisesta hän rakennutti tuomiokirkon Pyhän Ruumiin kuorin vuonna 1425 ja teetätti siihen rauta-aidan, joka on vielä nytkin yksi kirkon arvokkaimmista aarteista. Itse aidan koristeeksi on taottu seuraava sen teettämistä koskeva teksti: ANNO DOMINI MCDXXV MAGNUS OLAI EPISCOPUS FECIT FIERI HOC OPUS HELP (M)ARIA. Portti on lisäksi koristettu Turkuun viittaavin lilja-aihein ja Tavast-suvun vaakunoin sekä portin päällä olevin leijona-aihein. Leijona-kuviota on joskus pidetty Suomen vaakunaa tarkoittavana. Sen vaakaa-asento maassa olevine kolmine jalkoineen ja oikeaan käännetty katse sekä puuttuvat miekat ja ruusukkeet eivät kuitenkaan suoranaisesti tue tätä käsitystä. Aihe viittaa ehkä ennemminkin piispan Itämaille tekemään pyhiinvaellusmatkaan. Samalla se kuitenkin välillisesti osoittaa, että leijona-aihe, joka Suomen herttuakuntaa tarkoittavana ja Folkung-herttuoiden käyttämänä tunnetaan Suomen vaakunan perusmuotona jo 1200-luvun lopun Turusta, oli kotiutumassa Suomeenkin. — Valok. P.-O. Welin.

Tanskalaisten hyökkäyksen aiheuttama vuonna 1509 Turulle ja erityisesti sen tuomiokirkolle suurta tuhoa ryhdyttiin kirkkoa kaikin puolin kohentamaan.

Siihen teetettiin ulkomailta hankitusta kuparista katto ja kirkon sisustaa korjattiin. Katolisen ajan viimeiseen kukoistukseen, jonka näkyvänä merkinä oli tämä tuomiokirkon kohentaminen, liittyi eräs suuri kansallinen hanke.

Se oli pantu alulle jo edeltävällä vuosisadalla ja tähtäsi piispa Hemmingin korottamiseen pyhimykseksi, maamme toiseksi pyhimykseksi Pyhän Henrikin rinnalle. Paavi oli jo 1400-luvun lopulla antanut hyväksymisensä piispa Hemmingin pyhimysarvolle, ja vihdoinkin vuonna 1514 järjestettiin siitä aiheutuvan monivaiheisen kanonisaatioprosessin ensi asteen toteuttamiseksi loistava autuuttamisjuhla Turkuun. Kuvassa palojen jäljiltä entistetty piispa Hemmingin pyhimysarkku tuomiokirkossa. Se oli autuuttamisjuhlan keskeisimpänä kohteena ja sen sisällä olevaan kullattuun pyhänjäännöslippaaseen oli sijoitettu piispa

Hemmingin maalliset jäännökset, jotka oli kaivettu ylös maasta. Muutamia vuosia autuuttamisjuhlan jälkeen alkanut uskonpuhdistus keskeytti kuitenkin piispa Hemmingin kanonisaation. — Valok. P.-O. Welin.

sen loiston, mikä sillä keskiajan loppuessa oli. Se oli muutettu vaatimattomasta romaanistyyllisestä hallikirkosta vaikuttavaksi goottilaiseksi katedraaliksi.

Tuomiokirkko sai myös myöhäiskeskiajalla lukuisia lahjoituksia. Niistä on mm. mainittava kuningatar Margaretan ja kuningas Eerik Pommerilaisen vuonna 1403 aamuruskon messua varten lahjoittama 300 hopeamarkan summa. Sillä ostettiin neljännesvuosisataa myöhemmin tuomiokirkolle ne omistukset, jotka Virossa sijaitseva Paadisten luostari oli aikoinaan Uudeltamaalta hankkinut. Myös alttarit saivat lukuisia lahjoituksia. Siten keskiajan lopulla esimerkiksi Pyhän Johanneksen alttarilla oli hallussaan 16 maatilaa ja taloa, Pyhän Andreaan alttarilla 10 taloa, Pyhän Ruumiin alttarilla 34 taloa ja Sielujen alttarilla 15—18 tilaa eri tahoilla Suomea. Tällöin kuuluikin melkoinen osa Turun kaupungin taloista ja kaupunkia ympäröivistä maataloista tuomiokirkolle.

Kaupungin alueella olevista muista kirkollisista laitoksista on sairaaloiden eli hospitaalien lisäksi mainittava muurilla ympäröity Pyhän Olavin luostari. Se sijaitsi Aurajoen, Samppalinnanmäen ja Vartiovuorenmäen välisellä alueella. Luostarin päärakennus oli nykyisen Kaskenkatu 1:n kohdalla. Ilmeisesti sen vierellä (Aurajoen itärannalla vastapäätä Kauppiaskatua) oli 1400-luvun alkupuolella Pyhän Annan luostari, jonka mahdollisesti piispa Bero II Balk oli alkuaan perustanut Koroisiin. Tämä luostari näyttää kuitenkin sittemmin sulautuneen tai olleen runkona Maunu Tavastin 1440-luvulla perustamalle Naantalin birgittalaisluostarille. Aika on kuitenkin kohdellut näitä Turun luostareita sikäli kovakouraisesti, ettei niistä ole sanottavastikaan pysyviä jälkiä säilynyt.

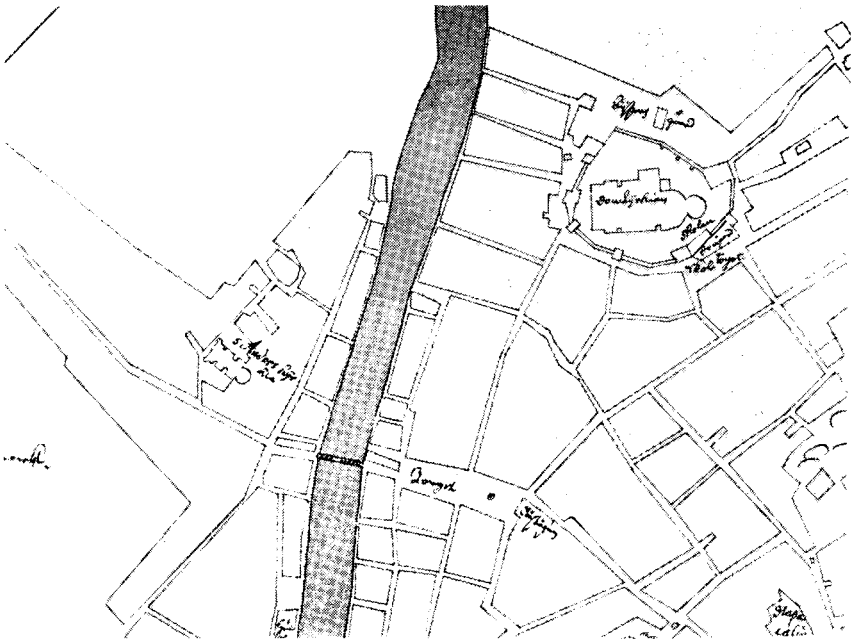
Aikanaan nämä kirkolliset laitokset kuitenkin kohottivat Turun korkeimmaksi opilliseksi keskuukseksi Suomessa. Osaltaan tähän vaikutti Pyhän Olavin luostarin yhteydessä toimiva luostarikoulu. Pääasiallinen ansio oli kuitenkin tuomiokirkon yhteydessä olevalla katedraalikoululla, joka oli maan korkein opinahjo keskiajalla. Opetus Turun katedraalikoulussa oli niin tehokasta ja sen maine korkeatasoisena opinahjona niin suuri, että sinne saapui opiskelijoita aina Tallinnasta, jopa Danzigista saakka. Ennen kaikkea se kuitenkin antoi peruskoulutuksen maan papistolle. Lahjakkaimmat ha-

luvulla oli piispa Hemming lahjoittanut kirjastonsa sille, ja samoin oli tehnyt hänen aikalaisensa Turussa, koulumestari Henrik Tempil. Maunu Tavast ja Konrad Bitz, mutta ennen kaikkea Maunu Särkilahti, rikastuttivat niin ikään tuomiokirkon kirjastoa. Sen koelmista tunnetaankin, osaksi jälkimaailmalle säilyneinä alkupe-
räiskappaleina, osaksi vain mainintoina useitakin teoksia: sellaisia ovat raamattu ja sen erilaiset selitysteokset, kirkkoisien teokset, kanonisen oikeuden perusteokset ja Bolognan juristien niitä koskevat selitysteokset, erilaiset kalendaariset teokset, kirjoja ajan legenda-, balladi- ja ritarirunouskirjallisuudesta, Suomen keskiajan historian tärkein lähde-teos, kansistaan nimensä saanut Turun tuomiokirkon Mustakirja ja sitä täydentävä nk. Codex Särkilahti, piispa Maunu Särkilahden kopiokirja, nk. Palmsköldin katkelma Suomen vanhinta piispainkronikkaa, Lyypekissä vuonna 1488 painettu messukirja, Missale Aboense, ja Halberstadtissa vuonna 1522 painettu käsikirja, Manuale Aboense, statuuotteja ja hengellisiä asioita sisältävä Codex Cederhielmianus sekä rikkaasti kuvitettu, laki- ym. tekstejä sisältävä Kalmarin koodeksi ja monet muut.

Sekä opinkäynnin että kirjallisuuden hankkimisen välityksellä pystyttiin tässä roomalaiskatolisen maailman koillisimmassa »maanääressä», eli — toista keskiaikaista vertauskuvaa käyttäen — »uskottomien kidassa» jatkuvasti pysymään suurten eurooppalais-
ten kulttuurikeskusten kehityksen tuntumassa. Mahtavan katolisen kirkon valtimonlyönnit, paavin ja keisarin välinen taistelu vallasta, nyt jo melkoisesti väljähtäneet ristiretkiaatteet, kirkon konsiliaariset liikkeet ja niihin liittyvät kiihkeät opilliset erimielisyydet tuntuivat — tosin varsin vaimeina, mutta kuitenkin selvinä — Turun hiippakunnan keskuksessakin.

Turku kauppakeskuksena

Jos vihdoinkin käännämme tarkastelunäkökulmamme pois Turun maallisen ja hengellisen vallan keskuksista, Turun linnasta ja tuomiokirkosta, sen myöhäiskeskiaikaisen olemassaolon kolmanteen ilmenemismuotoon, Turun kaupunkiin, niin kuva siitä on edelli-

Osa Turun karttaa 1620-luvulta. Kun kaupungin asemakaava ei edeltävällä vuosisadalla ollut suurestikaan muuttunut, kuvaa se kaupunkia pääpiirtein sellaisena kuin se oli keskiajalla. Oikealla ylälaidassa tuomiokirkko Unikankarettä ympäröivine muureineen, itäpuolella olevine koulutaloineen ja -toreineen sekä pohjoispuolella sijaitsevine piispankartanoineen. Alareunassa keskellä raatihuone ja Suurtori sekä Aurajoen yli johtava ainoa silta.

— Maanmittaushallituksen arkisto.

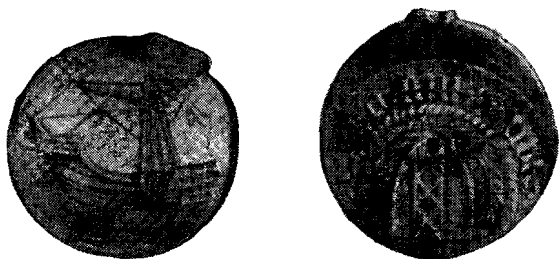
sistä täysin poikkeava. Se ei ole jättänyt jälkimaailmalle mitään niin näkyvää monumenttia kuin molemmat edelliset. Itse asiassa Turun kaupunki olikin tuon ajan eurooppalaisesta näkökulmasta tarkastellen varsin vaatimaton, pienintä luokkaa oleva asutuskeskus. Aurajoen itärannalla se ulottui välittömästi tuomiokirkon takaa Samppalinnanmäen juurelle. Vanhin asutustihentymä oli tuomiokirkon ja raatihuoneentalon seuduilla, joskin 1400-luvun kuluessa se levittäytyi osaksi Kerttulinmäen ja Vartiovuoren ja osaksi Vartiovuoren ja Samppalinnanmäen väliseen maastoon sekä joen

toiselle puolelle, nykyisten Multavierun ja Kauppiaskadun rajoittamalle alueelle, osaksi ehkä Aninkaisten ja osaksi Puolalanmäen suuntaan.

Rakennukset olivat yleensä pieniä hirsistä kyhättyjä taloja, joskin siellä täällä tapasi joukon kivistäkin rakennettuja taloja, kuten erityisesti kirkolliset rakennukset tuomiokirkon ympärillä, merkittävimpinä koulutalo, kaksikerroksinen kapitulitalo ja komea Maunu Tavastin rakennuttama piispantalo tuomiokirkon takana, raatihuone nykyisen Hämeenkadun ja Uudenmaankadun kulmauksen seuduilla, hospitaalit, saunarakennukset, kiltatalot, varastorakennukset jokivarressa, Olavin luostarin rakennuskompleksi ja eräät yksityiset asunnot. Tori oli raatihuoneen edessä nykyisen Vanhan suurtorin kohdalla Pinellan ja poliisilaitoksen välissä. Kauppakojujen ympäröimänä se ulottui jokirantaan saakka. Tällä kohdalla oli ainoa joen yli johtava silta, joten purjelaiivat pääsivät purjehtimaan tänne saakka. Kadut olivat ahtaita ja sokkeloisia kujia. Kun vuosisadan aikana (vuosina 1425—1522) ainakin kahdeksan tulipaloa hävitti Turku, saattaa helposti kuvitella, millaista tuhoa ne tiheästi rakennetussa ja sokkeloisessa kaupungissa aikaansaiivat. Tämä selittää, miksei siitä meidän päiviimme ole sanottavastikaan jälkiä säilynyt.

Kaupungin tuntumassa olivat monet kirkon omistamat maat, tuomiokirkolta Nummen suuntaan piispan ja tuomiorovastin pelot, tuomiokirkon ja Mätäjärven välissä Pyhän Henrikin tontit ja siitä Kerttulinmäelle, joka lienee ollut hirttopaikka, kaupungin tontit, joen toisella puolen aina Aninkaistenmäen juurelle saakka oli useita prebendamaita. Luostarin takana Samppalinna ja Vartiovuorenmäen välillä oli myöhäiskeskiajalla syntynyt Lyypeki-niminen asutusalue.

Turun kaupunki oli kuitenkin 1400-luvulla melkoinen kauppa-
paikka. Jo aikaisemmin, mutta varsinkin edeltävällä vuosisadalla oli saksalainen hansakauppa levittäytynyt yli koko Pohjois-Euroopan ja saanut käytännöllisesti katsoen monopolisen aseman sen kansainvälisessä kaupassa. Turkuun oli myös juurtunut vahva saksalainen aines. Jopa 1300-luvun asiakirjoissa esiintyvien porvarisnimien perusteella on heitä arvioitu olleen 2/3 porvaristosta.

Lyijysinetti, jonka toisella puolella on 1400-luvulle tyypillisen kogg-laivan kuva, toisella puolella ehkä alasaksalaisen kauppiaan vaakuna. Löydetty Brahenpuiston kohdalta läheltä Uudenmaankatua. — Turun Historiallinen Museo.

Unioniajan alkuvuosikymmenien kuluessa lukumäärien suhde muuttui kuitenkin päinvastaiseksi, mikä merkitsee sitä, että kotimaisen porvariston merkitys kasvoi. Turun raadissa oli sentään jatkuvasti — ehkä juuri Maunu Eerikinpojan kaupunginlain sallima enimmäismäärä, puolet — saksalaisia aina vuoteen 1471 saakka. Tällöin tehtiin koko valtakuntaa koskeva päätös siitä, ettei vatedes raatimiehenä saanut olla ketään ulkomaalaista. Silti tietenkin Turkuun jäi vakinaisiksi porvareiksi edelleenkin saksalaisia, mikä antoi kaupungin elämälle tiettyä kansainvälistä leimaa.

Tämän ohella Turussa jatkuvasti kävi saksalaisia kauppiaita liikeasioitaan hoitamassa. Vaikka hansakauppiaiden säännöt kielsivätkin kestejä jäämästä talven yli vieraaseen kaupunkiin, tavataan useita tällaisia »talvenistujia» Turussakin. Onpa säilynyt eräs kansanrunokin, joka kuvaa elävästi tällaisen talvehtivan kestin edesottamuksia ja rakkausseikkailuja Turussa, sen asunnoissa ja kiltatuvissa. Se on runo Turun Annikasta, joka muistelee saksalaista kestiystävänsä näin:

»Kesän Kestiä pitelin,
talven syötin miestä jouten;
kesän syötin kellarissa,
talven tammikammarissa,
kuukaudet kivikodassa,
viikot viinihuonehessa.

Lihat ostin, oluet ostin,
kalat ostin kaikenlaiset,
viidenlaiset viinit ostin
Kestin syödä, Kestin juoda,
Kestin kestiä pitää.»

Asiakirjat kertovat lisäksi tällaisten ulkomaisten kauppakisällien järjestämistä raisuista mellakoista. Jopa vuonna 1429 muuan tallinlainen Henrik Seppä sytytti yhden kaupungin suurimmista tulipaloista, tunkeutui sen aikana pihteineen ja vasaroineen tuomiokirkkoon, josta ryösti sinne kootut uhrirahat ja pakeni sitten Tallinnaan. Talvehtivista kesteistä oli kuitenkin hyötyä. Niinpä Turun raati antoi vuonna 1491 määräyksen, jolla se salli Danzigin kauppiaiden kaupungissa oleskellessaan harjoittaa vähittäiskauppaa, siitä huolimatta että tällainen kaupankäynti oli vakinaisten porvareiden yksinoikeutta.

Asemansa puolesta Turku olikin edullinen kauppapaikka. Ensimmäkin se oli tietysti Varsinais-Suomen tärkein kaupallinen keskus. Mutta se pyrki yhdessä Tukholman kanssa saamaan haltuunsa erittäin tuottavan Pohjanlahden kaupan. Sen kauppiat kävivät säännöllisesti Pohjanmaan ja Länsi-Pohjan runsailla turkis- ja kalamarkkinoilla ja heidän kauppamatkansa ulottuivat aina Tornioon saakka. Toisaalta taas jo 1300-luvun puolivälistä, kuningas Maunu Eerikinpojan kaupunginlaista lähtien Ruotsi-Suomen valtakunnan pohjoisosien kauppa koetettiin ohjata niin, että Pohjanlahden ympäristön laivureiden purjehdusmatkat suuntautuisivat valtakunnan pääkaupungin ohella Turkuun. Samanaikaisesti vieraita kauppiaita pyrittiin estämään purjehdimasta ohi näiden keskusten Pohjanlahden satamiin. Näitä määräyksiä rikottiin kuitenkin useasti. Kun Turku tämän lisäksi oli Pohjois-Euroopan tärkeimmän kauppaväylän, Suomenlahden pohjoisrannitse kulkevan ja Nevalle ja Novgorodiin vievän idäntien tuntumassa, sen porvarit osallistuivat myös tähän kauppaan. Toisaalta sen oman aktiivisen ulkomaankaupan lähimpinä keskuksina olivat valtakunnan pääkaupunki, Tukholma, ja lähin hansakaupan suurkeskus, Tallinna. Kummassakin kaupungissa turkulaisia kauppiaita vuorostaan pidettiin kesteinä, jolloin he olivat näitä koskevien rajoitusten alaisia. Mutta turkulaisten vilkkaat kauppayhteydet ulottuivat Itämeren etelärannikon keskuksiin saakka, erityisesti Lyypekkiin ja Danzigiin, mutta myös moniin muihin kaupunkeihin, jopa Juutinrauman läpi Atlantin rannikolle saakka.

Turun kotoisista kaupankävijöistä olivat huomattavimpia Turun

Arkeologisten kaivausten yhteydessä on Turussa saatu päivänvaloon melkoisesti porvareiden käyttämää tarve-esineistöä. Kuvassa puuvantein ympäröity kimpivati, hannunvaakunalla koristettu myöhäiskeskiaikainen puulusikka sekä Turun linnasta löydetty erittäin hyvin säilynyt reininmaalainen keramiikkakannu. Kelpasi niillä kestin kestää pitää. — Turun Historiallinen Museo.

Valok. P.-O. Welin.

linnanherra ja piispa tuomiokapituleineen. Heidän kaupankäyntimahdollisuutensa johtuivat ennen kaikkea siitä, että heillä oli talonpojilta verosuorituksina koottuja tavaroita: turkiksia, nahkoja, lihaa, hylkeenrasvaa, sarvia, ihraa, talia, kaloja, viljaa, voita, tervaa, vahaa, lautoja, puutavaraa ym. Erään tällaisen kaupanharjoittajan, Turun tuomiokapitulin jäsenen Paavali Scheelin säilyneet kauppakirjeet Tukholman, Tallinnan, Danzigin, Greifswaldin ja Lyypekin suurkauppiaiden kanssa 1500-luvun alkuvuosilta antavat havainnollisen kuvan hänen kaupastaan. Niissä esiintyvä yksis-

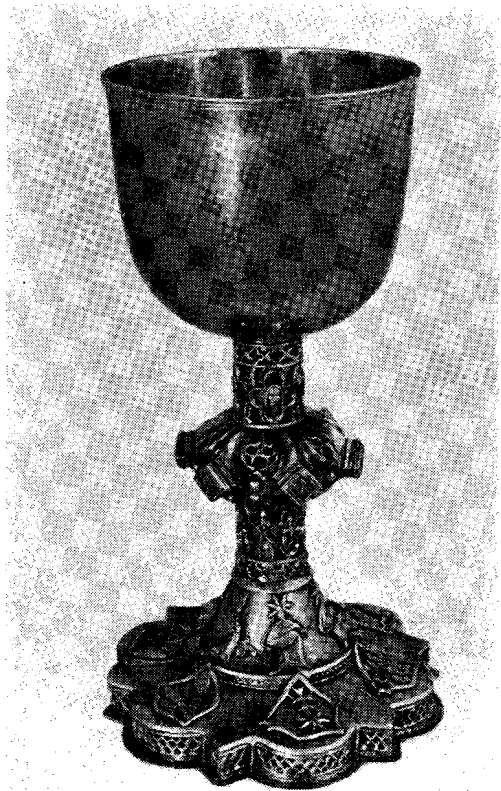
tään ulkomaisten tuontitavaroiden luettelo onkin hyvin monipuolinen: erilaisia kankaita, viinejä, silliä, kirjoja, leivonnaisia, simaa, öljyä, mausteita, lavendelivettä, tohveleita, säämiskäkenkiä, herneitä, sipulia, inkivääriä, juustoa, ruusuvettä sekä ennen kaikkea tärkeintä tuontitavaraa, suolaa.

Kauppalaivat purjehtivat tuttuja reittejä halki Ahvenanmeren sekä Ahvenanmaan ja Turun saaristojen ja yli Airistonselän Turun satamaan. Linnan kohdalla niiden oli laskettava purjeensa ja pysähdyttävä kolmen vuorokauden ajaksi sen laituriin, jotta vouti saattoi ensin ostaa tarvitsemansa tavarat. Vasta sitten ne lipuivat Aurajokea myöten kaupungin rantalaitureihin, ja kaupankäynti kaupunkilaisten kanssa saattoi alkaa.

Keskiajan lopulle mennessä olivat myös käsityöelinkeinot saavuttaneet Turussa melkoisen korkean tason. Tämä johtui huomattavilta osin meilläkin käytössä olleesta tavasta, jonka mukaan kisaillit oppiaikanaan kiertelivät mannermaan suurissa keskuksissa taitojaan kartuttamassa. Tällaisista Turun käsityöläisten keskiaikaisista taidonnäytteistä on esimerkkinä aikaisemmin mainittu piispa Hemmingin pyhimysarkku tuomiokirkossa.

Turun merkitys myöhäiskeskiajalla

Tietysti sattumista ja kohtalon vaiheista suurelta osalta johtuu, mitä näkyvää myöhäiskeskiaikaisesta Turusta on meidän päiviimme säilynyt. Ne voimme ryhmittää kolmeen keskukseen, linnaan, tuomiokirkkoon ja kaupunkiin. Kullakin niistä oli aikansa yhteiskunnassa oma erillinen tehtävänsä, mutta ne kaikki yhdessä nostivat Turun koko Suomen kiistattomaksi keskuspaikaksi, eräänlaiseksi Itämaan, Österlandian pääkaupungiksi. Sinne oli maan hallinto keskitetty. Siellä sijaitisi valtakunnallisesti katsoen pääkaupungin jälkeen ehkä tärkein varustus, Turun linna. Turun tuomiokirkko oli Suomen henkisen kulttuurin ja hengellisen elämän keskuspaikka, josta näkymättömät yhteyslinjat veivät sekä Suomen seurakuntakirkkoihin ja pappiloihin että ennen kaikkea kauas Eu-

Keskiaikaisen tuomiokirkon aarteisiin kuului myös nk. Ejbyn kalkki. Se on Turussa valmistettu ehtoollisviiniastia, joka jalusta- ja varsiosaltaan on peräisin 1400-luvun lopulta, maljaosaltaan tosin 1800-luvun puolivälistä Tanskasta.

Jalusta on koristettu monogrammi- ja vaakunasikermin, joiden tulkinnan perusteella tutkimus on päätyntä siihen, että kalkin lahjoittajina on ollut joukko Maunu Särkilahden ympärille kokoontuneita suomalaisia aatelisiä ja hengellisiä Turusta. Tanskalainen Otto Rud ryösti sen Turun hävityksen yhteydessä vuonna 1509, ja tätä tietä kalkki kulkeutui Tanskaan Roeskilden lähellä olevaan Ejbyn kyläkirkkoon. Vuonna 1925 tanskalaiset lahjoittivat kalkin takaisin Suomeen.

— Valok. P.-O. Welin.

roopan suuriin kulttuurikeskuksiin. Turku kaupunkina taas oli merkittävä Pohjois-Euroopan kaupallisten yhteyslinjojen solmuuntumispaikka. Näistä seikoista johtuen Turku kokonaisuutena oli tärkein nivel, joka kytki keskiaikaisen Suomen länsimaisen kulttuurin yhteyteen.